

BOUWEN AAN HET NEDERLAND VAN DE TOEKOMST

*OPROEP VAN DE VAKGEMEENSCHAP
VAN RUIMTELIJK ONTWERPERS
AAN BESTUURLIJK NEDERLAND*

Branchevereniging
Nederlandse
Architectenbureaus

nederlandse vereniging voor
tuin- en landschapsarchitectuur /

DE VERBOUWING VAN NEDERLAND

De grote verbouwing om Nederland *toekomstproof* te maken staat niet voor de deur, maar is al een tijdje aan de gang. Op vele fronten vinden transitieplaats. Om de verschillende doelen te bereiken hebben we echter nog een weg te gaan. Terwijl de tijd dringt.

In het land groeit de zorg om de kwaliteit van stad en landschap. De nieuwe term 'landschapspijn' geeft uitdrukking aan het grote ongenoegen over de verschraving van het landschap door de industriële wijze van voedselproductie. Met verdozing van het landschap wordt de ongebreidelde groei van immense logistieke centra bekritiseerd. Windmolens en zonneweides worden bij voorkeur naar zee verwezen. En het wonen in populaire steden lijkt onbetaalbaar te worden, of verdrongen te worden door een explosief groeiend toerisme.

Alle redenen voor de overheid om krachtig regie te voeren op de aanpassing van de inrichting van Nederland. Het goede nieuws is dat een nieuwe Omgevingswet in de maak is. Een wet die zowel een meer integrale benadering van opgaven nastreeft als ruimte biedt voor initiatieven in de samenleving om tot co-creatie te komen. Dat deze wet al een tijdje in de maak is geeft aan dat deze omslag geen sinecure is.

De nieuwe aanpak gaat uit van het opstellen van integrale omgevingsvisies op verschillende schaalniveaus; nationaal, provinciaal/regionaal en gemeentelijk. De lancering vandaag van de Nationale Omgevings Visie (Novi) is een belangrijke mijlpaal in de overgang naar procesgericht omgevingsrecht met kaders op nationaal niveau die richting moeten geven aan stedelijke en regionale uitwerkingen. Deze nieuwe aanpak zal zich in de praktijk moeten ontwikkelen.

Ontwerpend onderzoek

De branche- en beroepsverenigingen van (landschaps) architecten en stedenbouwers (BNA, NVTL en BNSP) hebben twee jaar geleden al de handschoenen opgepakt. Met vele vakgenoten is in vier regio's en vijf grote steden een intensief traject van ontwerpend onderzoek doorlopen. Met als opgave richting te geven aan de verbouwing van Nederland als integrale transitie opgave door het verkennen van verschillende opties en de resultaten daarvan in voorstelbaar beeld te brengen.

De recent verschenen publicaties - 'De Stad van de Toekomst' en 'De Regio van de Toekomst' - tonen de resultaten van de ontwerpverkenningen van 16 teams. Deze werkten aan visies voor een vierkante kilometer stad in de vijf grote steden (Amsterdam, Rotterdam, Den Haag Utrecht en Eindhoven) en voor vier verschillende stedelijke en landelijke regio's (de Eemsdelta, Flevoland, Arnhem-Nijmegen en de metropool Rotterdam-Den Haag). De steden, regio's en de ministeries van BZK en IenW, TU Delft en Vereniging Deltametropool waren belangrijke partners en financiers voor deze projecten. Niet in de gebruikelijke rol als opdrachtgever van een uitvoeringsgericht plan, maar als nieuwsgierige en leergierige overheden en partners die in de transitie de kansen voor hun gebied willen ontdekken.

DE STAD VAN DE TOEKOMST

Deze gekozen aanpak blijkt als groot voordeel te hebben dat er vrije ruimte is, waarin buiten de omgrensde beleidsterreinen vrij gedacht, gediscussieerd en getekend kan worden aan denkbare ruimtelijke inrichtingen van een stad of regio. De schat aan inzichten en inhoudelijke voorstellen voor de aanpak van tal van opgaven die deze projecten hebben opgeleverd is als zeer waardevol en omvangrijk ervaren. Zeker gezien de korte doorlooptijd. De publicaties geven een overzicht van de rijkdom en breedte aan voorstellen. Met gebiedseigen oplossingen en aantrekkelijke steden en landschappen in plaats van generieke sectorale oplossingen zonder samenhang.

We mogen concluderen dat vrije ruimte creëren voor ontwerpend onderzoek – buiten de gebaande paden en strakke kaders van staand beleid – de noodzakelijke opties levert die inzicht geven in wat voor toekomst we zouden kunnen willen. Ontwerpend onderzoek maakt innovaties mogelijk en levert een bron van kennis en inspiratie die de komende decennia haar waarde zal bewijzen.

Oproep aan bestuurlijk Nederland

Op basis van de ervaringen die de ontwerpteams hebben opgedaan doen de beroepsverenigingen BNA, NVTL en BNSP een dringende oproep aan bestuurlijk Nederland om ontwerpkracht in te zetten bij het vorm geven aan het Nederland van de Toekomst. In de regio's en steden moet het gebeuren. Daar worden de vele doelen uitgewerkt in gebiedseigen integrale plannen. Plannen waarin doelen worden gestapeld en gecombineerd en geldstromen en investeringen worden gekoppeld. Waarbij verschillende partijen in co-creatie samen werken aan oplossingen die voor eenieder wat te bieden hebben.

Nederland mag geen optelsom worden van sectorale deeloplossingen. Het ontdekken van de verbanden tussen verschillende opgaven, oplossingen en gebiedskenmerken is een complexe opgave, zeker in samenwerking met vertegenwoordigers van de vele verschillende belangen. De oplossingen voor de grote opgaven zullen niet in een keer ontstaan, maar zullen stap voor stap groeien, vanuit experimenteren en leren. Telkens toetsend aan de lokale werkelijkheid. Om dit kans van slagen te geven zijn naast onderzoek, overleg en planning ook creatieve processen nodig. Ofwel, de inzet van ontwerpkracht door ontwerpend onderzoek.

In de geest van de verschillende initiatieven die zich bezig houden met toekomstvisies op ons land (waaronder Panorama Nederland, de Ruimtelijke Verkenning 2019 van het PBL, de activiteiten van het Urban Futures Studio of het Ontwerp- en ontwikkelplatform van de Bouwagenda) roepen we publieke en private partijen op om de transitieopgaven te benutten om Nederland schoner, rijker en hechter te maken. Om de ruimte te nemen om te onderzoeken welk 'Nederland van de Toekomst' we zouden kunnen

willen hebben. Om een transitie van Nederland in te gaan waar iedereen bij te winnen heeft. Wij roepen daarom bestuurlijk Nederland op, om in de besluitvormings- en ontwikkelprocessen vrije ruimte te creëren. In ateliers waarin ontwerpers in samenwerking met deskundigen van verschillende disciplines bouwstenen kunnen ontwikkelen die leiden tot breed gedragen integrale oplossingen voor combinaties van opgaven.

De rijksoverheid roepen wij op om ook de uitvoering van gebiedseigen meervoudige oplossingen mogelijk te maken. Door regelgeving en omgevingswetgeving. Door meekoppeling van investeringen, financiële regelingen en private investeringen te stimuleren en mogelijk te maken. En door juridische barrières voor koppeling van doelstellingen op te heffen.

De vakgemeenschap van ruimtelijke ontwerpers in Nederland staat klaar om zijn verantwoordelijkheid te nemen om betrokken en vol overgave zijn ontwerpkracht en deskundigheid in te zetten voor het Nederland van de Toekomst.

Amsterdam, 20 juni 2019

Ben Kuipers
Voorzitter NVTL

Nathalie de Vries
voorzitter BNA

Rob van der Velden
voorzitter BNSP

PRAKTISCHE LESSEN DIE ZIJN GETROKKEN UIT DE ONTWERPSTUDIES

De stad en de regio van de toekomst worden geen door abstracte technologie gestuurde gebieden, maar door en mét mensen gemaakte slimme steden en landschappen, met veel kansen voor ruimte- en kwaliteitswinst op alle schaalniveaus.

De stad en de regio van de toekomst leunen nog sterker op meervoudige functies, mix en tijdelijkheid van gebruik. De kracht van nabijheid wordt herontdekt.

De stad en de regio van de toekomst krijgen door de vele transities een nieuwe balans tussen robuuste structuren – voor bijvoorbeeld energie, mobiliteit, water en technologie – en flexibele, creatieve invulling door de bewoners en gebruikers.

Om deze thema's verder toe te lichten, formuleren we drie categorieën die kunnen inspireren:

- *vertrekpunten voor ruimtegebruik;*
- *het ontwerpkompas;*
- *stapstenen, die kunnen helpen om ontwerp- en ontwikkelprocessen slimmer te organiseren.*

VERTREKPUNTEN

Bestaande stad als dynamisch uitgangspunt

Boven op de bestaande stad vormt zich een nieuwe laag. Vooral door het opnieuw inrichten van openbare ruimte kan de waarde van een gebied enorm toenemen. Met name oude spoorwegen en gebieden aan de randen van steden kunnen transformeren van onaantrekkelijke 'achterkanten' van de stad in 'voorkanten' of nieuwe centra.

Publieke ruimte als oplossingsruimte

De grote transities vinden voor een groot deel plaats in de openbare ruimte van onze steden. Zorg bij inpassing van nieuwe infrastructuur voor een hoge kwaliteit van de leefomgeving. Water en groen kunnen bijdragen aan deze kwaliteit. De publieke ruimte kan een overschot aan regenwater voor langere tijd vasthouden, waardoor het op meerdere manieren kan bijdragen aan een gezonde en aantrekkelijke leefomgeving, en aan het natuurlijk ecosysteem in de stad.

Mobiliteit als gezonde en efficiënte verbinder

In de dichtst verstedelijkte gebieden zijn in de toekomst niet alle vormen van mobiliteit mogelijk, daarvoor is de ruimte gewoonweg te schaars. Mobiliteit wordt anders

georganiseerd, met meer ruimte voor voetganger en fietser ten koste van met name de (privé) auto. Openbaar vervoer en flexibele vervoermiddelen zorgen voor een nieuw straatbeeld. Mobiliteitshubs verbinden de verschillende systemen.

De ondergrond komt boven

In een klimaatrobuuste, maar ook circulaire en CO₂-neutrale stad en landschap zijn we sterk afhankelijk van de ondergrond. De ondergrond is minder maakbaar dan wordt aangenomen. Hij legt beperkingen op, maar biedt ook kansen om de inrichting van steden en landschappen te verbeteren. Hydrologische eigenschappen, ondergrondskwaliteit en de vruchtbaarheid van een gezonde bodem zijn aspecten die in het ontwerp van de stad en de regio van de toekomst aandacht vragen.

Circulaire economie

De overgang naar circulariteit in bijvoorbeeld voedselproductie en bouwen vraagt zowel ruimte als tijd. Houd hiermee rekeningen maar begin wel met de noodzakelijke transformatie.

ONTWERPKOMPAS

Ontwerp op nabijheid

Zorg voor lokale structuren, productieprocessen en werkgelegenheid op de schaal van de wijk. Dit leidt tot grotere verbondenheid met de plek, een betere beloopbaarheid, sociale interactie en minder mobiliteitsbehoefte.

Zorg voor maximale functiemenging

De stad van de toekomst is op blokniveau een gemengd milieu, waar wonen, werken en recreëren naast elkaar mogelijk zijn. Ruimte kan door de dag heen voor verschillende functies worden gebruikt. Delen zorgt voor een compactere stad met meer interactie tussen de gebruikers.

Hybride gebouwtypen

In de stad van de toekomst staan gebouwen die als onafhankelijke ecosystemen bijdragen aan waterbuffering en biodiversiteit. Functies als wonen, werken, recreëren en produceren lopen op gebouwniveau steeds meer door elkaar. De hybriden vormen ook nieuwe iconen, zoals 'transitiekathedralen' of waterpleinen.

Zorg voor robuuste structuren en royale flexruimte

Grote (infra)structuren zullen zorgdragen voor mobiliteit, energie, water/groen, grondstoffen en data. Het zijn eveneens de kaders voor adaptieve en flexibele inrichting. Rondom de robuuste hoofdstructuur kan het stedelijk weefsel inspelen op technologische ontwikkelingen en veranderende maatschappelijke behoeften.

Benut tijd als ruimtemaker

Een slimme spreiding van activiteiten door de tijd heen vermindert piekbelastingen in het stedelijke systeem. Dat gaat gepaard met een andere omgang met dagritme en eigendom van ruimte. Er ontstaan mengvormen van publiek en privaat. De opbrengst is een fluïde mix van wonen en werken.

Schakel tussen schalen van buurt tot metropool

De keuze op de ene schaal heeft consequenties voor een andere schaal. Die afhankelijkheid vraagt om een integrale en multidisciplinaire benadering om 'door de schalen heen' te kunnen denken en werken en ook om een goede afstemming tussen de verschillende bestuurslagen.

Verbindt stad en landschap

Zorg niet alleen voor goede ruimtelijke en functionele verbindingen maar koppel ook de verstedelijkingsdruk aan landschappelijke opgaven.

Brede inzet natuur

Bezie natuur in een breder perspectief. Het gaat niet alleen om biodiversiteit. Zorg voor verbetering van ecologische kwaliteit en het inschakelen van natuur als motor voor uiteenlopende maatschappelijke opgaven, van waterveiligheid tot voedselvoorziening.

Lees hier de digitale publicatie over de ontwerpstudie naar

[DE STAD VAN DE TOEKOMST](#)

Lees hier de publicatie (pdf) over

[DE REGIO VAN DE TOEKOMST](#)

STAPSTENEN

Stadmaken is de stad delen

Een geïntegreerde aanpak van transitie en maatschappelijke opgaven vereist allianties, burgerparticipatie en sociale inclusie. In deze allianties zijn ook niet-professionele stedelingen betrokken. Hoe dat precies te organiseren zodat een stad ontstaat waar iedereen – ook meer kwetsbare groepen – baat bij heeft, blijft een punt van aandacht. Burgerparticipatie staat niet gelijk aan sociale inclusiviteit.

Andere waarden (1+1=3)

Stadmaken betekent gebiedsgericht én maatschappelijk waarde creëren. Maatschappelijke kosten en baten van een geïntegreerde gebiedsgerichte aanpak zijn anders dan die van een sectorale. Dat vraagt om politiek-bestuurlijke afwegingen omdat de baten meestal op een andere plek en in een ander tijdvak zichtbaar worden dan de kosten die vanuit een sectoraal budget moeten komen. Deze onbalans vereist een langeretermijnvisie en om afweging van publieke en economische waarden. De kosten gaan voor de baat uit – ook in de toekomst.

De gedeelde stad als opgave

Ook in de toekomst zal een publiek investeringsprogramma moeten zorgen voor de realisatie van stedelijke infrastructuur en hoogwaardige publieke voorzieningen. De publieke kant van stadmaken en het sturen op sociale inclusie blijft hoog op de agenda staan. Zorg voor publiek-private coalities in de uitvoering, maar ontsla de overheid niet van haar sturende taak.

Blauwdrukken worden kaders –masterplannen worden transitiepaden

Leg bij ontwikkeling (publieke) doelen en kaders vast, niet de precieze weg ernaartoe. Denk na over wanneer welk instrument wordt ingezet, zodat ook alle groepen in de stad aan tafel kunnen schuiven en hun wensen en behoeften plek krijgen in de plannen.

Verbeeldingskracht, verbindingsmacht en vernieuwingsdrang

Bij de aanpak van complexe opgaven kan ontwerpend onderzoek helpen om de relatie tussen ruimte en beleidsmaatregelen te bevragen en verbinden. De ontwerpers kunnen met hun ontwerpvisies de regelgeving niet veranderen, maar wél laten zien hoe je regels zou moeten aanpassen. De 'beleidsluwe' ruimte die een ontwerpstudie creëert maakt gesprekken en interactie mogelijk tussen stad, regio, provincie, rijk, bedrijven, bewonersgroepen, kennisinstellingen en experts.